Golden Research Thoughts
ISSN 2231-5063
Impact Factor : 1.9508(UIF)
Volume-2, Issue-7, Jan-2013 Available online at www.aygrt.isrj.net

GRT

हैद्राबाद मुक्ती संग्रामातील स्त्रियांचा सहभाग

□ाडलकर अशोक विठोबा

प्रमुख ,इतिहास विभाग, क.भा.पाटील,महाविद्यालय पंढरपुर.(जि.सोलापूर)

प्रस्तावना-

स्वातंत्र्यापूर्वी भारतात एकुण ५६३ संस्थाने होती. त्यापैकी दक्षिण भारतातील हैद्राबाद संस्थान एक मोठे संस्थान होय.मो□ल बादशाहा फरु□ शियर यांने सन १७१३ मध्ये दक्षिणेची व्यवस्था पाहण्यासाठी व बंदोबस्त करण्यासाठी आपला सरदार मीर कमरुधीन ऊर्फ निजाम -ऊल- मुल्क यांची नेमणुक केली .याच वेळी त्याला " **निजाम** " ही पदवी दिली होती. पुढे सन १७२४ मध्ये निजामाने हैद्राबाद येथे आपल्या स्वतंत्र्य राज्यांची स्थापना □ली. सन १७२४ ते १७४८ या कालावधीत त्याच्या घराण्यातील १० पुरुषांनी कारभार पाहिला या संस्थानात गादीवर आलेला शेवटचा निजाम मिर ऊस्मान आली हा १९११ ते १९४८ या काळात गादीवर होता.

हैद्राबाद स्वातंत्र्य आदोलनामध्ये १९३७ व १९३८ हि दोन वर्ष महत्वाची मानली जातात. या संस्थाना अंतर्गत आदोलंनासाठी १) आंध्रपरिषद २) □र्नाटक परिषद ३)हैद्राबाद स्टेट कॉंग्रेस आशा तिन परिषदा स्थपन झाल्या होत्या या काळात हा प्रदेश मुस्लमानी आमलाखाली होता.समाजात स्त्रियांचा वावर फार कमि होता.स्त्रियामध्ये शिक्षणांचा प्रसार ही कमी होता. हिंदू व मुस्लीम या दोनी वर्गातील स्त्रिंयाची परिस्थीती सारखीच होती. हैद्राबात संस्थानातील स्वतंत्र्य शक्तीला मार्ग दर्शन करण्याचे कार्य मराठवाडयातील नेत्यांनी केले.स्त्री उध्दाराच्या दुष्टीने पुरुषांचे प्रयत्न सुरु झाले.या कार्यात श्री.र.देशपांडे यांचे कार्य मोठे आहे.

स-न १९३८ हैद्राबाद सत्याग्रहामध्ये स्त्रियांचा सहभाग सुरु झाला .मिनाबाई नांदापुरकर,श्रीमती सिंधु पाठक व सरस्वती पाठक यांनी भुमीगत राहुन महिला वर्गात जागृती केलेली दिसुन येते.

हैद्राबाद मुक्ती संग्राम ७ आगस्ट १९४७ रोजी सुरु झाला हैद्राबाद मुक्ती संग्रामामध्ये मराठवाडा आग्रभागी होता. या वेळी अनेक महिला संघटना स्थपन झाल्या होत्या यामध्ये दगडाबाई देवराम पाटील यांचे कार्य उल्लेखनीय आहे.या काळात स्त्रियावर सामाजीक परिस्थितीचा मोठा पगडा होता. स्त्रियांना स्वातंत्र्य लढयात उतरणे अवघड होते.आशा परस्थित काही मोजक्या स्त्रियांचे योगदान मोलाचे आहे.

१५ आगस्ट १९४७ रोजी भारत देशाला स्वतंत्र्य मिळाले परंतु स्वतंत्र्य भारत देशात हैद्राबाद संस्थान विलीन होणार नाही असा निजामाने आग्रह धरला . निजामशाही वाचवण्यासाठी व हैद्राबाद संस्थान स्वतंत्र्य ठेवण्यासाठी काही संघटना होत्या त्यापै□ी रझाकार ही एक अत्यंत जुलमी व मजबुत संघटना हीती निजामाने रझाकाराकर्वी हिंदू पुरुष स्त्रियां वृध्द ,लहान बालके यांच्यावर मोठया प्रमाणत अत्याचार होऊ लागले लुटालुट करणे ,जाळपोळ □र□ ,स्त्रियावर बलात्कार करणे इ.अत्याचार होत होते.

हैद्राबाद मुक्ती संग्रामामध्ये अनेक स्त्रियांनी बलिदान केले , तुरंगवास भोगला अनेक स्त्रियांचा सभा मोर्च,निदर्शने इ.विधयक कार्यात सहभाग होता.त्यांचा मागोवा पुढील प्रमाणे.

१) सुशिलाबाई दिवाण

उस्मानबाद जिल्यातील हिप्परगा हे त्यांचे गाव .त्यांच्या पतिचा स्वतंत्र्य चळवळीमध्ये मोठा सहभाग होता.अनेक वेळा त्याना तुरंगवास भोगावा लागला आशा परिस्थितीत घर साभांळुन लातुर येथे नोकरी करत हैद्राबाद मुक्ती संग्रामात त्याी भाग घेतला.

२) दगडाबाई शेळके

वयाच्या १३ व्या वर्षी जालना येथील देवराम शेळके यांच्या बरोबर विवाह झाला परंतु त्या संसारात रमल्या नाहीत .रामानंदतिर्थ यांच्या लढयात सहभाग घेतला शस्त्रे चालवण्यास शिकल्या रेल्वे रुळ उखडणे पोलिस चौक्या ,शासकीय दफ्तरे जाळ,रझाकार छावणीवर हात बॉम्ब टाकणे इ.कामे केली.

३) ताराबाई पराजंपे

सोलापूर येथील आपटे कुंटुबात सन १९३० मध्ये जन्म झाला पुढे त्यांचे कुंटुब हैद्राबाद संस्थानामध्ये स्थलांतरीत झाले . ताराबाई यांच्या मनावर स्वामी रामानंदतिर्थ यांच्या विचाराचा प्रभाव पडला निजाम विरोधी प्रचार करणे,निधी गोळा करणे,पत्रके काढणे इ.अनेक कामे त्यानी केली.

४) गिताबाई चारठाणकर

मराठवाडयात गिताबाईचां जन्म सन १९२३ मध्ये झाला वयाच्या १२ व्या वर्षी विनायकराव चार्टानर यांच्याशी विवाह झाला.सन १९३८ च्या सत्याग्रहात व हैद्राबाद मुक्ती संग्रामात त्यानी पति बरोबर झोकुन कार्य केले.निजामशहीच्या शेवटानंतर सिंत्र्यासाठी शैक्षणी कार्य केले.

५) पा-ावंर फिरोदिया

स-न १९२३ मध्ये त्यांचा बीड येथे त्यांचा जन्म झाला त्यांच्या मुलांवर लहानपणपासून देशप्रमाचे व महात्मा गांधीच्या तत्वज्ञानाचे संस्कार झाले हाते.पुढे निजाम व रझाकार यांच्या पाशवी सत्येला तोंड देण्यासाठी भुमिगत चळवळीत सहभाग घेतला

६) आशाबाई वाघमारे

आशाबाई वाघमारे यांचा जन्म सन १९१५ मध्ये नाशिक जिल्हयात झाला.वयाच्या ११ व्या वर्षी विवाह व १३ व्या वर्षी वैधव्य आल्याने पुढे कर्वे यांच्या शिक्षण संस्थेत शिकुण औरंगाबाद येथे नोकरी करत असताना हैद्राबाद मुक्ती संग्रामातील आनंदराव वाघमारे यांच्यां बरोबर विवाह केला.पुढे त्यांना तुरंगवास झल्यानंतर घर सांभळुन शस्त्रे पोहचवने ,निरोप पोहचवने इ.कामे केली .हैद्राबाद मुक्ती संग्रामानंतर त्यांनी समाज कार्य केले.

हैद्राबाद मुक्ती संग्रमाचा लढा हा दुहेरी पारतत्र्यांच लढा होता.देशाच्या स्वातंत्र्या लढयात पुरुषाबरोबर अनेक स्त्रियांनी सहभाग घेतला त्याच प्रमाणे हैद्राबाद मुक्ती संग्रामात अनेक महिलानी सहभाग घेतल्यांने सग्रांम अधिक व्यापक बनला

हैद्राबाद मुक्ती संग्रम सुरु झाला तेव्हा हैद्राबाद मधील सुर्यपेठ वर्धनी हायस्कुल मधील ५० मुलींनी या लढयात उढी घेतली होती.

१ आक्टोबर १९४७ रोजी औरंगाबाद येथे १०० महिलानी निजामविरोधी घोषना दिल्या ,सत्याग्रह केला.त्यांचे पडसाद पुढे परभणी ,बीड,लातुर येथे उमटले

हैद्राबाद संथानाथ १३ संप्टेबंर १९४८ रोजी भारतीय सैनिकानी प्रवेश केला व १७ संप्टेबर १८४८ रोजी निजाम शरण आला .हैद्राबाद संस्थान भारतात विलीन झाले व हैद्राबाद मुक्ती संग्रमाची सांगता झाली.

संदर्भ-

१) जावडेकर शं.द. - आधुनिक भारत
२) प्रधा-न .प्र. - स्वातंत्र्य संग्रामाचे महाभारत
३) स्वामी रामानंदतिर्थ - हैद्राबाद स्वातंत्र्य संग्रामातील आठवणी
४) भालेराव आनंदराव - हैद्राबाद स्वातंत्र्य लढा व मराठवाडा

५) पोतदार वसंत - हैद्राबाद स्वातंत्र्य संग्राम
6) पंटवर्धन वि.अ. - संस्थानातील लोकशहीचा लढा